

***Solidaritatea unanimă în apărarea
și păstrarea averilor grănicerești
năsăudene* împotriva regimului horthyst
de ocupație***
(1 septembrie 1940 — 25 octombrie 1944)

Vasile T. Ciubăncan

În planurile de ansamblu ale rezistenței antihorthyste de apărare a patrimoniului național afectat prin Dictatul de la Viena s-a înscris ca un obiectiv major apărarea averilor grănicerești năsăudene față de politica regimului fascist de ocupație, de acaparare a lor și desființarea acestui patrimoniu românesc, parte însemnată a avuției naționale.

Averile grănicerești aveau un trecut istoric îndepărtat, o lege proprie și un statut propriu cu specific grăniceresc românesc după care se administrau și se puneau în valoare. Problemele fundamentale ale acestor averi, care trebuiau păstrate, erau în fapt următoarele: dreptul de proprietate comună a unui număr de 44 de localități grănicerești din Valea Someșului, a Șieului, a Bîrgăului din județul Năsăud, asupra acestor averi; dreptul de moștenire a titlului de grăniceri, numai prin descendență grănicerească; autonomia largă în administrarea, exploatarea și folosirea acestui patrimoniu, conform nevoilor și voînței acestei colectivități. Toate acestea erau re-

* Între anii 1762-1851 regiunea de graniță năsăudeană a fost militarizată și astfel s-a constituit regimentul II românesc grăniceresc din Năsăud, înființat în anul 1762 de către împărăteasa Maria Tereza, format din locuitorii celor 44 de localități năsăudene. La desființarea regimentului, în anul 1851, împăratul Francisc Iosif, printr-un act imperial emis la 27 mai 1861, a recunoscut și a consfințit dreptul deplin de proprietate a locuitorilor celor 44 de localități asupra averilor grănicerești.

În perioada regimului dualist austro-ungar, guvernul și organele sale de administrație, ministerul agriculturii din Budapesta îndeosebi, au dus o politică de amestec în treburile autonome ale graniței, de reducere a autonomiei, a drepturilor de proprietate a comunității, care au dat naștere la reacții de împotrivire și la un șir de litigii nesfârșite

glementate prin legi speciale și statute proprii cu specific grăniceresc.¹

Locuitorii acestui ținut, numit mai târziu granița năsăudeană, din timpuri imemorabile au trăit cu statut de țărani liberi, iar drepturile lor în acest sens au fost consfințite și recunoscute de mai multe ori prin acte ale cancelariei, emise de regele Matei Corvin și alți regi ai Ungariei.

Aceste averi grănicerești erau formate din circa 170 000 ha pădure de munte din rășinoase de calitate superioară în care molidul reprezenta 80%, precum și din circa 95 000 ha de pă-

intre foștii grăniceri năsăudenți și stăpînirea de stat străină pentru apărarea acestor drepturi moștenite.

Drept urmare, în anul 1890 a fost emisă legea XIX cu privire la administrarea pădurilor comunelor din fostul district al Năsăudului, prin care s-a recunoscut în continuare dreptul de proprietate asupra averilor comune ale familiilor de grăniceri din cele 44 de localități, precum și un drept larg de autonomie în administrarea lor.

Prin această legiuire a fost totodată înființată și o Direcție silvică județeană ca organ de specialitate al administrației de stat, care să exercite controlul asupra administrației averilor, precum și îndrumarea tehnică de specialitate în exploatarea masei lemnoase și în amenajările silvice anuale. Prin această lege au fost totodată limitate și îngădite multe din drepturile grănicerești avute anterior, dar ceea ce a fost esențial s-a păstrat. În miinile lor și anume, dreptul de proprietate, de administrare autonomă în baza unui statut propriu, precum și dreptul de descendență grănicerească transmisă asupra averilor. Impotriva abuzurilor administrației de stat a regimului și a politicii de îngădire a autonomiei lor, grănicerii au continuat neîntrerupt lupta pînă la actul desăvîrșirii unirii de la 1 Decembrie 1918.

În perioada anilor 1900—1926 gestunea silvică a averilor, respectiv exploatarea masei lemnoase, s-a făcut de către Direcția Silvică, prin sistemul vînzării la licitație publică a cantităților de material lemnos destinat exploatării, sistem care nu a dat rezultate.

La 2 mai 1926, cu titlul de experiență a fost înființată Societatea Anonimă „Regno” pentru exploatarea pădurii, care s-a constituit cu un capital social de 100 milioane lei, contribuție a celor 44 localități. În anul 1935, la data de 4 mai, printr-o hotărîre a adunării generale, societatea a fost transferată și a căpătat denumirea de „Regia Cooperativă Regno” pentru exploatarea și comercializarea pădurilor grănicerești.

Obiectul întreprinderii cooperative era exploatarea în regie proprie a tuturor parcelelor din pădurile grănicerești, proprietate a localităților asociate, parchete care ajungeau la faza de tăiere conform amenajamentelor silvice în vigoare, industrializarea și prelucrarea materialului lemnos de orice fel rezultat din acele exploatări; și punerea lui în valoare, a produselor astfel obținute pe baze comerciale.

În conformitate cu reglementările juridice în vigoare, pentru cantitățile de materiale aprobate anual pentru exploatare, se plătea direcției silvice o anumită sumă la prețul numit de tulpină, stabilit în mod estimativ anual de către organele ministerului agriculturii. Din totalul sumei se achita 50% înaintea începerii exploatării, iar diferența de 50% se achita înaintea începerii transportului materialului din parchete spre fabrică.

Toate beneficiile nete realizate se distribuiau comunelor asociate foste grănicerești și se foloseau în scopuri economice, sociale, culturale, edilitare etc. În plus de aceasta, populația aptă de muncă participa la activitatea de exploatare, de prelucrare și comercializare a producției unde avea statut de angajat cu toate drepturile prevăzute de lege.

Organele de conducere ale cooperativei erau: Adunarea generală care se întrunea anual sau, după caz, în adunări extraordinare, cînd situația cerea aceasta; Comitetul de cenzori; Consiliul de administrație ca organ executiv deliberativ, o comisie silvică aleasă din 8 persoane care reprezenta comunitatea grănicerească în cadrul Direcției Silvice județene. Atribuțiunile tuturor acestor organisme erau reglementate printr-un statut propriu, elaborat în baza prevederilor legii nr. XIX din anul 1890, care și-a păstrat valabilitatea și după anul 1918 în toată perioada interbelică.

În statut erau consfințite problemele fundamentale ale averilor grănicerești și comune: dreptul la proprietate exclusivă a colectivității grănicerești asupra averilor, dreptul de autonomie în administrarea și folosirea lor, dreptul de descendență grănicerească, dreptul exclusiv de a face parte din organele de conducere eligibile ale cooperativei numai grănicerilor sau descendenții acestora, precum și interzicerea organelor de stat de a putea numi sau introduce în organismele adunării persoane străine de comunitatea grănicerească. În această formă de organizare și situație juridică a fost surprinsă Cooperativa „Regno” de evenimentele Dictatului de la Viena din 30 august 1940.

¹ Arh. Stat Cluj, fond Centrala cooperativelor românești „Plugarul” din Ardealul de nord 1940—1944, dosar nr. 2 „Regno”, f. 1. 35; vezi și dr. Victor Onișor, *Legile grănicerilor năsăudenți*, Bistrița, 1905, p. 1—75; dr. Ștefan I. Pop, *O pagină de istorie*, Bistrița, 1947, p. 7—13.

șuni montane. Aceste averi s-au completat apoi și s-au dezvoltat prin construirea de fabrici proprii de prelucrare a lemnului, prin dotarea cu mașini și utilaje, depozite, linii de cale ferată, mijloace de transport etc., care s-au dezvoltat în perioada interbelică.

În anul 1940, când s-au produs evenimentele legate de Dictatul de la Viena, patrimoniul grăniceresc inclus în regia cooperativei „Regna“ era compus din următoarea avere : suprafețele de păduri și pășuni consemnate deja în lucrare ; un număr de 7 fabrici de prelucrare a lemnului cu 36 gatere de tăiere înstelate ; un mare depozit modernizat de cherestea ; o linie de cale ferată proprie în lungime de 128 km ; 9 locomotive însoțite de parc de vagoane și alte mijloace de transport a masei lemnoase de la parchetele din pădure la fabrici ; o instalație de plutărit pe Valea Dornei, Coșnei, Bistriței Aurii cu 6 baraje și 3 hamaroace, avînd o uzină de prelucrare la Vatra Dornei, care după Dictat a rămas în România. În aceste sectoare lucrau permanent nu număr de 10 000—12 000 de oameni, în covârșitoarea lor majoritate foști grăniceri năsăudeni.²

Tabelul general al activității economico-financiare al cooperativei „Regna“ pe anul 1940 a fost următorul.³

A. Partea activă mii lei

Anul de gestiune	In-ventar total	Plasamente (participații și efecte publice)	Conturile exploataării (inclusiv material exploatat industrial și cherestea)	Disponibil (casa și disponibil la bănci)	Tranziatorii	Total general
1940	56.025	386	126.814	2345	1.863	187.423

B. Partea pasivă mii lei

Anul de gestiune	Fonduri proprii	Fonduri străine (creditori)	Tranziatorii	Beneficiul	Total general
1940	69.592	107.315	—	10.515	187.423

La acest tabel se mai adaugă valoarea totală a suprafețelor de păduri și pășuni care în conformitate cu evaluările

² Arh. Stat Cluj, fond „Plugarul”, dosar nr. 2 „Regna”, f. 1-3, 35-36.

³ Ibidem., f. 7.

făcute de statul român privitor la pierderile economice suferite prin Dictatul de la Viena, la valoarea circulației leului românesc, un ha de pădure avea o valoare în medie de 20 000 lei, iar un ha de pășune în medie 25 000 lei.⁴ Însumate suprafețele de păduri și pășuni ale comunității grănicerești la valorile estimate atunci avem suma de 5 775 000 000 lei.

Iată numai câteva laturi ale problemei de ordin economico-financiar a acestei părți din patrimoniul grăniceresc de interes național.

La averea de bază descrisă cu fondurile și valorile ei se mai adaugă în plus și alte categorii de bunuri și averi denumite în cadrul rînduielilor specifice „Fondurile grănicerești“, care era și ea o veche instituție năsăudeană de graniță, ce posedă și administra două categorii de fonduri distincte și anume:

1. Fondul școlar destinat susținerii școlilor românești grănicerești năsăudene, între care liceul „George Coșbuc“ din Năsăud ;

2. Fondurile de burse atribuite studenților descendenți din familii de grăniceri pentru continuarea studiilor (superioare, medii și de meserii).⁵

Aceste două categorii de fonduri erau administrate de către o adunare generală compusă din reprezentanții fiecărei localități grănicerești care avea desemnat câte un delegat și directorul liceului fundațional din Năsăud. În plus, mai erau numiți și un număr de 12 membri de către administrația de stat.

Adunarea generală se convoca anual, iar activitatea permanentă era asigurată de o comisie administrativă a fondurilor grănicerești, aleasă de adunarea generală pe o perioadă de 6 ani, formată din 11 membri.⁶

Aceste două categorii de fonduri cu problematica lor reprezenta latura social-culturală a graniței năsăudene și avea o importanță vitală pentru membrii obștei și viitoarea lor dezvoltare pe plan spiritual.

A treia mare problemă pe care o constituie granița năsăudeană, era populația acestei zone, formată în covârșitoarea ei majoritate din români băștinași cu veche tradiție istorică care de-a lungul veacurilor a avut cîștigate drepturi economice, social-culturale, juridice și politice și o largă autonomie în administrarea lor, pe care și le-au menținut prin luptă neîntreruptă. Acestea le-au păstrat și dezvoltat continuu în perioada interbelică în cadrul statului național unitar român.

4 D.G.A.S., fond P.C.M., dosar-134/1941, f. 19.

5 „Săptămîna“, (Bistrița) 11 iulie 1943.

6 *Ibidem.*, 1 august 1943.

Problema fundamentală care s-a pus pentru granița năsăudeană imediat după pronunțarea sentinței Dictatului de la Viena, a fost aceea de a-și păstra neatinse averile comune, drepturile dobândite sub toate raporturile și contracararea regimului horthyst de ocupație străină de a atenta la aceste drepturi și bunuri și de a le desființa.

Lupta și acțiunile ce au fost întreprinse imediat în vîltoarea acelor grave evenimente de la sfîrșitul lunii august și începutul lunii septembrie 1940 și cele care au urmat apoi în cei patru ani de ocupație străină s-au integrat treptat în rezistența generală antihorthystă, național-patriotică din teritoriul ocupat, ca parte a rezistenței naționale a poporului român.

Iată contextul în care s-au înscris acțiunile și eforturile făcute de comunitatea grănicerilor năsăudeni, de către reprezentanții lor, cu sprijinul altor factori ai rezistenței antihorthyste pentru apărarea și păstrarea patrimoniului propriu economic, cultural, ca părți ale avuției naționale, pentru păstrarea autonomiei economice, sociale și politice în conducerea și administrarea averilor proprii. Acest efort a fost permanent, anevoios și greu, a cerut multă inițiativă, curaj, perseverență în învingerea piedicilor și greutăților, spirit de dăruire și patriotism față de interesele comunității ce se contopeau cu interesele generale ale populației din teritoriul ocupat și se integrau organic în cele ale întregii națiuni române.

În aceste împrejurări a fost și rămîne de asemenea consemnat drept ca un mare merit al organizației Partidului Comunist Român din teritoriul Ardealului cedat, al mișcării de rezistență antifascistă, antihorthystă, care a cunoscut specificul și importanța economică și social-politică a graniței năsăudene și a înscris-o printre obiectivele sale de luptă ca o problemă distinctă în cadrul problematicii și obiectivelor generale ale rezistenței.

În programul — Manifest — al Secretariatului regional pentru Ardealul de Nord al Partidului Comunist, elaborat după Dictat pentru populația românească rămasă sub ocupație, era înscrisă astfel sarcina apărării autonomiei și a drepturilor graniței năsăudene: „Pentru anularea contractelor averilor grănicerești năsăudene și punerea acestor averi la dispoziția liberă a membrilor acestor posesoriate”.⁷

Această sarcină a fost apoi însușită de către Comitetul Național-Revoluționar al Românilor din Transilvania și înscrisă în același sens ca unul din obiectivele de luptă ale Uniunii Muncitorilor, Țăranilor Români din Ungaria la art. 4 din program.⁸

7 Arh. C.C. al P.C.R., Colectia 90, unitatea de păstrare 1717, f. 2.

8 Ibidem., vezi și *Rezistența antifascistă în partea de nord a Transilvaniei*, p. 104.

Merită de asemenea subliniat faptul că într-un alt manifest editat în limba română de Comitetul Regional Cluj al Partidului Comunist în luna decembrie 1940, apărut în orașul Dej, se sublinia din nou că „...pădurile grănicerești năsăudene sînt obiectul de jaf comun al domnilor unguri, germani, evrei și români“.⁹

Sarcina de soluționare a complexelor probleme cu care s-a confruntat comunitatea grănicerească a revenit însă obștei sale și conducătorilor ei în mod efectiv.

La aflarea știrii despre sentința Dictatului de la Viena, conducătorii comunității grănicerești au tras concluziile cunvenite imediat cu privire la consecințele ce vor urma pentru ei, deoarece mai păstrau vii în memorie confruntările avute cu regimul dualist pentru apărarea și păstrarea drepturilor lor.

Conducătorii cooperativei „Regna“, în urma consultării, au inițiat și întreprins imediat un șir de măsuri preventive, menite să pună la adăpost averile grănicerești de unele surprize imprevizibile impuse de forța majoră a desfășurării evenimentelor în toată gravitatea lor. Primele acțiuni au fost întreprinse de către dr. Victor Șoldea, grănicer descendent, care a devenit apoi în toată perioada de ocupație horthystă, președinte al regiei cooperativei „Regna“. În zilele de 1—4 septembrie 1940 acesta s-a deplasat la București, unde a făcut un șir de intervenții prompte pe lângă guvernul român, precum și la unele ministere și organe centrale în scopul soluționării imediate pentru comunitatea grănicerească a unui șir de probleme vitale, încă în acele zile de tranziție de suveranitate a statului român asupra teritoriului cedat. Prin soluționarea lor la un astfel de nivel, problemele graniței năsăudene deveneau într-un anumit fel obiect de implicații de natură interstatală între cele două guverne : român și maghiar.

Intervențiile și acțiunile întreprinse au condus la obținerea, în acele zile, a unor decizii și documente de mare importanță pentru nevoile și problemele acute ale graniței năsăudene sub impactul ocupației străine. Astfel, prin Jurnalul Consiliului de Miniștri al României din 4 septembrie 1940 s-a redus un debit al cooperativei „Regna“ în valoare de 38 107 645 lei, pe care îl avea față de Casa Administrației Pădurilor Statului (C.A.P.S.), debit care dacă ar fi rămas în continuare în sarcina cooperativei, statul maghiar de ocupație, prin Direcția Silvică, l-ar fi revendicat imediat și l-ar fi folosit drept pretext pentru acapararea averii cooperativei și pentru desființarea ei. S-a mai obținut un act guvernamental prin care o moșie din teritoriu în suprafață de 400 iugăre a fost trecută din

⁹ Arh. C.C. al P.C.R., colecția 90, unitatea de păstrare 1716, f. 1.

proprietatea statului în proprietatea celor 44 de localități grănicerești. Prin această măsură s-au contracarat anticipat intențiile regimului de ocupație de a transforma această avere într-o colonie în scopuri de colonizare și maghiarizare a zonei năsăudene. A mai fost exoperată prin act guvernamental distribuția între comunele grănicerești a unei sume de 20 000 000 lei din gestiunea cooperativei „Regna“, sumă care de asemenea era pretabilă de a fi acaparată sub diferite pretexte de către statul ocupant.

La Ministerul Agriculturii din București s-au rezolvat, de asemenea, în aceleași zile problemele prețului la tulpină pentru materialul în exploatare sau în curs de a fi exploatat pînă la finele anului 1940. Prin aceasta a fost contracarată intenția regimului de ocupație de a-i fixa cooperativei un alt preț exagerat ori arbitrar, intenție care s-a manifestat imediat după ocupație, dar care, în final, a putut fi contestat tocmai datorită măsurilor preventive luate inițial.

În scopul apărării autonomiei comunității și averilor grănicerești a fost obținut Decretul-lege de autonomie a cooperativei „Regna“ emis la 4 septembrie 1940, prin care era încă o dată reconfirmat juridic dreptul la proprietate a celor 44 de localități grănicerești asupra tuturor averilor ce le aparțineau și a patrimoniului existent la acea dată și era consfințit dreptul lor de folosință și de distribuire a veniturilor din aceste averi numai de către locuitorii de descendență grănicerească, care locuiau în comunele respective.

În Decretul-lege respectiv erau consfințite atribuțiile organelor de conducere ale cooperativei, Adunarea generală, a Consiliului de Administrație, a Comitetului de cenzori. Era apoi reconfirmat statutul existent atunci, după care funcționa cooperativa cu toate principiile și normele ce reflectau specificul său grăniceresc românesc al zonei. Aceste legiferări au fost de o importanță excepțională și au putut fi păstrate, iar conducătorii graniței s-au putut folosi de ele în lupta pentru apărarea ființei comunității și averilor ei în toată perioada de ocupație.¹⁰

De la Ministerul Învățămîntului s-au mai încercat obținerea unui act oficial, după care Liceul grăniceresc din Năsăud „George Coșbuc“, avea statut de liceu confesional fundațional și nu de liceu de stat.¹¹ Prin aceasta s-a urmărit contracararea politicii regimului ocupant de a-l transforma în liceu de stat, de a-i schimba caracterul grăniceresc și limba de predare română și a-l folosi în alte scopuri, mai ales de maghia-

¹⁰ Dr. Victor Șoldea, *Dare de seamă asupra activității cooperativei „Regna“ de la 30 august 1940 la 23 august 1944*, București, 1945, p. 22 ; „Monitorul oficial“, partea I-a 204 b's, din 4 septembrie, 1940.

¹¹ Dr. Victor Șoldea, *op. cit.*, p. 22.

rizare forțată. Din păcate documentul respectiv nu s-a putut obține imediat în zilele de 1—4 septembrie, iar ulterior nu a mai fost transmis și ca urmare intențiile regimului horthyst s-au putut în parte materializa.

Prin aceste acțiuni întreprinse în acele zile tulburi, în care statul român mai putea exercita formal bruma de suveranitate în acel termen de 14 zile pînă la evacuarea totală a teritoriului, cooperativa „Regna” și averile comunității și-au mai întărit baza juridică de existență autonomă, și-a consolidat baza financiară, fiind astfel prevenite unele pericole ce o amenințau imediat. Totodată s-a dat problemei averilor grănicerești un caracter cu implicații interstatale, pe care statul de ocupație nu a putut să le ignore în totalitatea lor fără asumarea unor riscuri și complicații. Ele însă nu au putut rezolva totul și nu au putut preîntîmpina și elimina cu anticipație toate consecințele previzibile și imprevizibile ce s-au creat de acele evenimente și s-au manifestat după aceea.

Consecințele imediate ale sentinței Dictatului și a ocupației horthyste și asupra graniței năsăudene, ca dealtfel asupra întregului teritoriu cedat, s-au manifestat din primele zile de ocupație străină. Comandantul administrației militare horthyste a județului Năsăud, generalul Hankey Hönig Wilhelm, a dat, încă în primele zile, o decizie de desființare a cooperativei „Regna”, trecerea și exploatarea pădurilor sale în cadrul Direcției silvice de stat. A trecut apoi la măsuri de ocupare militară a tuturor fabricilor care au fost militarizate, puse sub jurisdicție militară și a numit comandanți militari în fiecare fabrică. În această acțiune a avut și concursul individual a 4 persoane izolate din rîndul comunității de graniță, care din oportunitate și interese personale burgheze meschine, s-au asociat acestor intenții ale ocupantului.

În mod simultan, la nivel central, Marele Stat Major al armatei maghiare, în baza unei legi speciale de apărare națională, a trecut și cooperativa „Regna” cu fabricile ei pe lista celor care lucrau pentru economia de război. Drept urmare, la 26 septembrie 1940 a numit un comisar militar direct în conducerea întreprinderii, care era ofițer de specialitate inginer și care a preluat conducerea efectivă a întregii activități, subordonîndu-și conducerea operativă a cooperativei, obligîndu-i să execute măsurile ordonate de acest comisar militar. Sub conducerea autorității militare horthyste au fost întreprinse un șir de măsuri abuzive de concediere de muncitori, funcționari, tehnicieni ai fabricilor de naționalitate română și în locul lor a fost încadrat personal din afara cooperativei, cu scopuri politice naționaliste discriminatorii.

Pe plan financiar s-a impus imediat, în mod ilegal și abuziv, un nou preț la tulpină pentru material în exploatare,

peste cel legal existent atunci în Ungaria, pe care urma să-l plătească la Direcția silvică de stat maghiară în sumă de 408 901 pengő, adică 12 267 000 lei.¹² I-a mai fost impus cooperativei un impozit în plus peste cel legal, în sumă de 300 000 pengő, adică 9 000 000 lei.¹³ Șirul acestor măsuri decisive arătau intenția vădită a ocupanților de a desființa întreprinderea grănicerească sub pretextul că nu este rentabilă, că nu dispune de fonduri, de capital și prin urmare nu ar fi capabilă să exploateze și să comercializeze masivele muntoase de masă lemnoasă în interesul economiei maghiare, transformată în economie de război. Iată numai câteva din consecințele imediate și mobilul acțiunilor regimului fascist horthyst de ocupație.

În această situație destul de gravă, de confruntare deschisă cu ocupanții, a fost nevoie să se întreprindă noi acțiuni de amploare, cu mari eforturi de solidaritate deplină grănicerească năsudeană și îmbinarea ei cu solidaritatea național patriotică a populației din întregul teritoriu ocupat.

Printre actele de importanță majoră pe tărîmul acțiunilor deschise s-a înscris adeviziunea cooperativei „Regna” de afiliere la Centrala Cooperativelor Românești „Plugarul” din nordul Transilvaniei cu sediul la Cluj. Prin acest act s-a integrat în mișcarea cooperatistă românească din nord-vestul țării, iar problemele ei au devenit astfel în fapt și oficial probleme ale întregii mișcări cooperatiste românești, care pe plan politic s-a transformat într-o parte componentă a mișcării de rezistență antihorthystă, antiimperialistă. La constituirea Consiliului de administrație a centralei „Plugarul”, președintele cooperativei „Regna” dr. Victor Șoldea a fost ales membru al Consiliului, împreună cu alți doi reprezentanți ai graniței nășudene, subliniindu-se prin aceasta importanța și rolul comunității grănicerești în mișcarea cooperatistă ardeleană. Cu privire la această realizare, dr. Victor Șoldea, într-un memoriu al cooperativei „Regna” înaintat Institutului Național al Cooperăției din România în anul 1943, sublinia următoarele: „Regna” a intrat în Centrala Cooperativelor „Plugarul” și prin aceasta s-a integrat în „problema cooperativelor românești din nordul Ardealului”.¹⁴

La rîndul ei centrala „Plugarul” a inclus problemele cooperativei „Regna” în cadrul acțiunilor pentru apărarea dreptului la existența ei cu cel al tuturor cooperativei românești din teritoriu. Așa de exemplu, în protocolul încheiat în urma tratativelor duse între reprezentanții centralelor „Plugarul” și „Furnica” în iunie 1941 la Budapesta, ce s-a înaintat celor două guverne român și maghiar, se cerea: „Să se mențină ne-

¹² Ibidem., p. 40.

¹³ Ibidem., p. 10.

¹⁴ Ibidem., p. 36.

stirbite drepturile cîştigate, întemeiate pe normele fixate în Actul Constitutiv și Statutul Cooperativei „Regna” cu privire la exploatarea pădurilor grănicerești născădune, să i se asigure posibilitatea de a-și menține organismul său cooperatist și în toate privințele să aibă aceeași situație de drept ca celelalte cooperative asociate în Centrala „Plugarul”, evident cu respectarea specificului grăniceresc”.¹⁵

Prin afilierea la Centrala „Plugarul”, cooperativa „Regna” și-a deschis posibilitatea legală de a ține o legătură directă oficială cu Institutul Național al Cooperatiei din România, prin care să poată interveni pe cale interstatală și interministerială în sprijinul apărării patrimoniului și soluționarea unui șir de probleme de interes major. Folosindu-se de faptul că una din fabricile cooperativei „Regna” a rămas pe teritoriul României, respectiv la Vatra Dornei, a propus I.N.C.O.P.-ului să-i aprobe înființarea unei sucursale a cooperativei „Regna” cu sediul în București. În întâmpinarea acestei cereri și a legalizării relațiilor dintre ele, Comitetul de Direcție al I.N.C.O.P. la 23 mai 1941 a emis o decizie prin care aproba cererea „Regnei” de înscriere a sediului ei în București și crearea unei sucursale, măsură prin care „Regna” devenea subordonată și I.N.C.O.P.-ului. Prin decizia respectivă s-au aprobat unele modificări și numiri în consiliul de administrație ce urma să fie ales în acel timp. În scopul contracărării luării unor hotărâri de importanță majoră privind soarta cooperativei sub presiunea și interesul autorităților de ocupație, prin decizia respectivă, Comitetul de direcție a limitat într-o anumită măsură competența Consiliului de Administrație al „Regnei” în luarea unor astfel de hotărâri, care puteau avea caracter definitiv numai după aprobarea lor de către I.N.C.O.P.¹⁶

Cu ocazia formulării obiectivelor și cerințelor cooperativeilor românești din teritoriul cedat, înaintate Ministerului de externe în februarie 1941 cu privire la averile grănicerești I.N.C.O.P.-ul cerea: „Menținerea în viitor a calității de societate cooperativă a actualei regii cooperative „Regna” din Bistrița. în cadrul și sub controlul centralei cooperativeilor românești”.¹⁷ I.N.C.O.P.-ul a mai înlesnit obținerea unor importante credite, fie de la el, fie de la Ministerul Agriculturii, pentru finanțarea activităților Sucursalei din România, dar care au putut fi în parte folosite și pentru nevoile și interesele „Regnei” din teritoriul ocupat. Într-o adresă a Ministerului Agriculturii din România din septembrie 1942, pe o astfel de temă se menționa că și el și-a dat acordul pentru înființarea sucursalei

15 Almanahul „Plugorul”, p. 81.

16 Arh. Centrocoop, fond I.N.C.O.P., dosar 43/1940, f. 194; Arh. Stat Cluj, dosar nr. 2 „Regna”, f. 59-63.

17 Arh. C.C. al P.C.R., Colecția 103, unitatea de păstrare 22, f. 70.

„Regna“ în România și că i-a acordat un credit agricol de 17 000 000 lei în vederea finanțării și conservării patrimoniului său.¹⁸ Toate acestea au reprezentat realizări și condiții importante pe linia sprijinirii și protejării patrimoniului grăniceresc năsăudean, care s-a implicat tot mai mult și în problemele de opoziție și de rezistență națională din România împotriva dominației hitleriste și a celei horthyste din nord-vestul țării.

Aceste acțiuni și rezultatele obținute atât în teritoriul ocupat, cit și în legăturile cu țara, deși foarte importante, nu erau încă în măsură să contracareze integral acțiunile regimului horthyst de ocupație și să împiedice intenția acestuia de a desființa și acapara patrimoniul grăniceresc românesc. Erau astfel necesare în continuare organizarea și desfășurarea unor acțiuni de mare amploare, în care să fie puse în mișcare, pentru a-și apăra drepturile lor, masele de grăniceri din cele 44 de localități, cu ajutorul factorilor de conducere și cu sprijinul opiniei publice, care urma să fie informată în mod deschis despre scopul acțiunilor.

Ca formă de acțiune pe această linie a fost concepută redactarea unui Memoriu-protest adresat primului ministru al guvernului horthyst, subsecretarului de stat pentru problemele minorităților din același guvern, precum și ministerului agriculturii al Ungariei. Memoriul a îmbrăcat o formă specifică de minimă legalitate a perioadei, dar în fond prin el s-a exprimat deschis dreptul imprescriptibil asupra averilor grănicerești, a autonomiei și a dreptului liber al grănicerilor la gospodărirea, administrarea și folosirea rezultatelor ce le obțin după muncă, numai de către ei și exprimarea voinței de a nu ceda nimic și nimănui din aceste drepturi cîștigate prin sîngele strămoșilor lor și care au fost transmise tuturor generațiilor prin descendență grănicerească.

În Memoriul redactat în limbile română și maghiară se arată că locuitorii celor 44 de localități grănicerești, sînt urmașii strămoșilor lor, foști ostași „... ai Regimentului II de graniță și care au primit drept recunoștință pentru merite ostășești pădurile acestor ținuturi. De aceea se adresează cu cererea pentru a fi salvată de la desființare societatea cooperativă „Regna“, de a-i asigura pe viitor funcționarea nestingherită, conform statutelor, îndrumînd autoritățile în subordine în acest sens. Cooperativa, ca societate industrială, are statute proprii, pe care le consideră și dorim a le aplica noi ca drepturi cîștigate. Menținerea acesteia salvează cea mai puternică proprietate silvică forestieră a țării, care asigură pîinea a 10 000 de oameni (angajați n.a.), pacea și liniștea regiunii. Toate

¹⁸ Arh. Stat Cluj, dosar nr. 2 „Regna“, f. 59-60.

acestea ar fi periclitare prin desființare. Nu cerem imposibilități, nu solicităm privilegii, rugăm doar recunoașterea exercitării firești și legale a drepturilor noastre de proprietate, înțelegere și bunăvoință”.¹⁹ (s.a.), se preciza în încheierea Memoriului.

Memoriul a fost redactat și conceput sub forma de a fi susținut prin semnăturile miilor de cetățeni grăniceri din cele 44 localități, prin care i se dădea acțiunii un adevărat caracter de masă. Autorul principal al petiției și al acțiunii a fost dr. Victor Șoldea, președintele Consiliului de administrație al cooperativei „Regna”. Realizarea acțiunii în termen a fost încredințată unui număr de 5 persoane de încredere din rândul grănicerilor, care s-au deplasat în fiecare localitate și au realizat subscrierea documentului respectiv, de către masele de grăniceri. Modalitatea de acțiune a fost aleasă în acest fel atît pentru urgența ei, cît și pentru măsuri preventive, pentru cazul în care unii dintre organizatori ar fi fost arestați în teren, ceilalți să poată continua acțiunea în restul localităților, pînă la finalizarea ei.

În actul de îndrumare, semnat de dr. Victor Șoldea, conceput ca instrucțiune pentru cei trimiși în teren, erau cuprinse următoarele indicații : „Sînteți încredințat să vă prezentați în comunele grănicerești pentru ca această cerere să fie semnată de către locuitorii grăniceri ai comunelor, în interesul și pentru viitorul acestei Societăți grănicerești mai departe.

Veți lua legătura cu preotul, primarul, delegatul adunării sau supleantul și alți intelectuali grăniceri. Veți lăsa exemplarul respectiv comunei, celui mai de încredere om și acesta va înștiința comuna, ca încă în această seară, cel mai tîrziu pînă mîine dimineață, cererile să fie semnate. Semnarea se va face în ordinea ce rezultă din tipăritura cererii și anume : 1. Delegatul comunal sau supleantul (aleși pentru adunarea generală a cooperativei n.a.). Primarul comunal cu ștampila. — sau dacă refuză fără ștampilă — și în caz că refuză și astfel veți semna în continuare cu locuitorii, așa că la început vor semna intelectualii, arătînd calitatea, funcțiunea ce o au (preot, medic etc.) și eventual ce au avut-o în trecut la administrarea averilor grănicerești ; Membrii Consiliului de administrație al „Regnei”, la Fonduri, Comisia silvică. Cererea trebuie să fie semnată rapid și punctual pentru că mîine pleacă la destinație. Cred că interesul vital grăniceresc nu trebuie deosebit explicat, fiindcă el rezultă din textul cererii. ss. dr. Victor Șoldea Președintele Consiliului de Administrație Regia Cooperativei „Regna”.²⁰

¹⁹ Ibidem., f. 47-48.

²⁰ Ibidem., f. 45 ; dr. Victor Șoldea, op. cit., p. 24.

Acțiunea în teren în principal s-a realizat așa cum a fost inițiată și Memoriul a fost semnat în 40 de localități, excepție făcând unul din cei 5 delegați, pe nume Ioan Irini, care a fost arestat în teren de către jandarmii horthyști, ținut 3 zile sub arest și care va avea asupra lui materialele din 4 localități, care nu au mai putut ajunge la destinație în timpul stabilit.²¹ Din aceleași motive de precauție, documentele semnate pe grupe de localități au fost trimise la Budapesta prin 3 reprezentanți grăniceri, fiecare plecând separat și din altă stație de cale ferată, reîntîlnindu-se toți numai în Capitala Ungariei, unde au depus apoi Memoriul comun la cele 3 organe guvernamentale de stat ungare.²²

Aceasta a fost prima confruntare deschisă a maselor de grăniceri năsăudeni cu guvernării și regimul de ocupație fascisto-horthyst.

Folosindu-se de acest prim rezultat, conducătorii au transpus acțiunea pe tărîmul publicității și a opiniei publice. Memoriul a fost astfel integral publicat în ziarele de limba română „Săptămîna“, ce apărea la Bistrița, în nr. din 25 ianuarie 1941 pe prima pagină, în mod semnificativ, sub titlul : „O cerere justă“. Documentul publicat a fost însoțit de un amplu articol interpretativ al cărui titlu era : „Drepturi grănicerești năsăudene“, în care erau subliniate legalitatea și legitimitatea acțiunii. Era evidențiată ideea după care motivul și fondul cererii era acela de a salva de la lichidare cooperativa „Regna“ și a-i asigura în viitor o funcționalitate normală, conform statutelor pe care le considerau ca „drepturi cîștigate“ și numai ele puteau fi aplicabile la viața și activitatea cooperativei. Erau apoi dezvăluite măsurile ilegale pe care autoritățile militare de ocupație horthystă le-au luat împotriva cooperativei și care erau continuate apoi de autoritățile civile de ocupație, subliniindu-se că acestea nu au renunțat la intenția de a lichida cooperativa. De aceea, sublinia articolul, „Granița năsăudeană, cu tot trecutul ei de luptă și de tradiție grănicerească, este sub influența măsurilor luate în trecut. Îngrijorarea este însă și mai justificată pentru viitor“.²³ Adresîndu-se guvernului, se arăta că întrucît se considerau legaliste, statul și guvernul nu pot să disprețuiască... drepturile cîștigate ale unei comunități, indiferent de naționalitatea ei. Așa este cazul averilor grănicerești“²⁴ — se preciza în articol.

În articol se făcea apoi o amplă relatare a istoricului graniței năsăudene și a averilor acesteia, precum și a organelor

21 Dr. Victor Șoldea, op. cit., p. 24.

22 Ibidem.

23 „Săptămîna“, nr. 378 din 25 ianuarie 1941.

24 Ibidem.

proprii de conducere, a legilor și a statutelor după care comunitatea și averile se conduceau.

Cu privire la administrarea pădurilor grănicerești, era precizat faptul că întreaga activitate a fost și trebuia să fie condusă de adunarea generală și organele de conducere alese de ea și că aceasta „Este o instituție tradițională, la care grănicerii nu pot renunța niciodată”.²⁵

Despre „Regia cooperativelor” „Regna” se preciza că este întreprinderea proprie a celor 44 de localități grănicerești care se conduce după statutele ei și legile țării. Exprimându-și opoziția hotărîtă față de măsurile preconizate de lichidare a ei, articolul preciza : „Granița este hotărîtă să mențină cooperativa proprie „Regna”. Ea constituie un drept cîștigat, care nu poate fi desconsiderat, deoarece o nedreptate făcută comunității grănicerești ar periclita starea sufletească a proprietarului. Pentru apărarea dreptului de proprietate și de gestiune, s-a lansat Memoriul publicat în acest număr al gazetei, care a fost semnat de 40 comune grănicerești. . .”.²⁶

Justificînd caracterul legitim al acțiunii, articolul arăta că grănicerii, ca cetățeni loiali, doresc să nu se atingă nimenea de patrimoniul lor, să fie respectate legile și statutele după care se conduc instituțiile grănicerești, „iar dreptul de proprietate și de gestiune rezervat exclusiv proprietarului și forurilor constituite de acesta, să rămînă intacte”²⁷ — se preciza în încheierea articolului interpretativ.

Confruntarea publică cu regimul horthyst, deschisă prin articolul din 25 ianuarie 1941, a continuat apoi cu tot mai multă insistență și au fost atacate direct problemele care făceau obiectul confruntării. Pe această linie s-a înscris un alt articol redacțional în același ziar, la data de 6 mai 1941, cu un titlu mai semnificativ, dar și ironic „Toporul și Pădurea”. Articolul abordează problema necesității întăririi solidarității grănicerești împotriva pericolelor ce amenințau interesele lor și pe care într-o formulă alegorică le-au asemuit cu „Toporul” din fabulă, care era apreciat că reprezintă „... inamicul pădurii fiindcă doboară copacii falnici ai codrului care luminează și înfruntă viforul dar nu pot rezista toporului”.²⁸ Era apoi reliefată ideea că acest instrument de moarte a pădurii nu are valoare decît în momentul în care fierul său găsește un copac care să-i servească de. . . (cenzurat) coadă.²⁹

În articol era apoi demascată propaganda oficială maghiară ce se făcea în presa ce apărea la Budapesta, împotriva cooperativei „Regna”, pentru desființarea ei și înlocuirea cu

25 Ibidem.

26 Ibidem.

27 Ibidem.

28 Ibidem., din 6 aprilie 1941.

29 Ibidem.

o societate particulară finanțată de un grup de financiarși din Ungaria. Subliniind drepturile istorice ale graniței, dreptul de proprietate imprescriptibil, valoarea și importanța economico-socială a întreprinderii arăta articolul „... nu poate fi bagatelizată la un obiect oarecare de speculație”.³⁰

Reafirmand încă odată pozițiile exprimate pînă atunci articolul reliefa importanța Memoriului din ianuarie 1941, care a exprimat cuvîntul grănicerilor de a asigura mersul nestingerit al cooperativei „Regna” în baza căreia autoritățile au dat înapoi, recunoscînd Consiliului de administrație rămas în funcție dreptul de a conduce întreprinderea cooperativă, dar că este împiedicat de a convoca adunarea generală care să soluționeze un șir de probleme acute.

Problemele au fost reluate pe un plan amplu istoric, economic, juridic și politic, într-un alt articol din 25 mai 1941, din același ziar, sub titlul „Pădurile grănicerești și administrarea lor”.

Cu privire la averile grănicerești, în articol se arată că „Aceste averi nu sînt rezultanta creațiunei artificiale a vreunui legislator, ci munca, sudoarea și sacrificiile generațiilor înaintașilor noștri”.³¹ În virtutea acestui drept se arată că nu pot participa la gestiunea acestor averi, cu vot deliberativ, decît urmașii vechilor grăniceri, drept mîntînit prin descendență și că acestea reprezintă legături de sînge, de neam, de lege, tradiție și obiceiuri a celor care au viețuit, trăit și suferit împreună, prin îndeplinirea morală a îndatoririlor ce le-au revenit generații de-a rîndul. Iată exprimată esența fundamentală a titlului de grănicer, de proprietar de avere grănicerească, în care nici un corp străin nu putea avea loc sub nici un raport.

În articol se mai precizau natura raporturilor dintre proprietarii grăniceri și statul maghiar, subliniind că dreptul și inițiativa de exploatare a averilor este al proprietarului, iar în ce privește statul, el are numai dreptul de control. De aceea sublinia articolul „Nu favoruri, nu avantaje, ci drepturi recunoscute și imprescriptibile, terem să se respecte”.³²

Reafirmand mîndria și personalitatea grănicerească românească a Năsăudului, articolul se încheia cu următoarea afirmare: „Munții noștri aur poartă”, iar sătenii noștri cu structura definită, mai sus, ca organizație națională de graniță să fie model cu situația materială înfloritoare și cu o stare culturală ridicată”.³³

30 Ibidem.

31 Ibidem., nr. 395 din 25 mai 1941.

32 Ibidem.

33 Ibidem.

Rezultatul totalității acțiunilor ce au fost întreprinse începând cu cele din zilele pronunțării sentinței Dictatului de la Viena pînă la confruntarea deschisă pe planul opiniei publice au avut ca efect un recul al autorilor desființării și acaparării averilor grănicerești, dar numai pentru momentul respectiv. Astfel, la data de 15 februarie 1941 guvernul horthyst a retras delegația dată imputernicitului său special de a conduce și administra averile cooperativei „Regna”. Inginerul Karel Klekner. A permis apoi Consiliului de administrație al cooperativei să preia gestiunea și să conducă activitatea. Cu aceasta a început o etapă nouă de muncă și acțiune, oficial degrevată de regimul special impus arbitrar imediat după ocupație.

Consiliul preluînd activitatea, a verificat situația personalului, a reprimiț în servicii pe cei concediați în mod abuziv și a întreprins un șir de acțiuni și demersuri pentru obținerea aprobării convocării forului suprem de conducere, Adunarea generală, chemată să soluționeze un șir de probleme urgente, dar autoritățile sub diferite pretexte împiedicau acest act.

Învingînd și aceste obstacole, s-a reușit totuși ca prima Adunare generală de la ocupație să aibă loc la data de 17 mai 1941, care s-a făcut sub deviza : „Grănicerii din cele 44 de comune, unitari, și solidari pentru menținerea și apărarea drepturilor grănicerești tradiționale și cîștigate”³⁴ — și-au ținut adunarea. Ea a rezolvat un volum însemnat de probleme, dar a lăsat în suspensie problema adoptării statutelor la noile legiuri ungare ale cooperativelor.

A doua Adunare generală, ținută la 6 octombrie 1941, a dezbătut proiectele statutelor propuse de autoritățile de ocupație și a reafirmat voința de a se păstra nealterate principiile fundamentale înscrise în statutele anterioare, pe baza cărora funcționa cooperativa „Regna”, între care dreptul exclusiv de proprietate asupra averilor grănicerești, dreptul de administrație și folosire a acestor averi printr-o largă autonomie specifică grănicerească, dreptul la descendență, atribuțiile organelor statutare de conducere pe baza statutelor și neadmiterea introducerii arbitrare în componența lor a unor persoane din afară, respectiv a oamenilor regimului de ocupație, în scopul de a le modifica componența, rolul și menirea lor grănicerească. Aceste principii fundamentale, reînscrise și afirmate în proiectele de statut nu au convenit însă ocupanților și, drept urmare, între Adunarea generală cu hotărîrile sale și între organele de ocupație, pînă la nivel guvernamental, s-a produs un dezacord fundamental care a dăinuit toată perioada celor 4 ani de regim fascist-horthyst în teritoriul cedat. În toată

³⁴ Ibidem.

perioada, Adunarea generală și-a păstrat ferm poziția asupra problemelor fundamentale, iar autorităților horthyste la rândul lor au refuzat să aprobe în acel mod noile statute. Astfel cooperativa „Regna“, împotriva voinței ocupanților, a funcționat în continuare pe baza statutelor din anul 1936, pe care s-a constituit.

Într-un memoriu al conducerii cooperativei „Regna“, semnat de dr. Victor Șoldea, adresat prin centrala cooperativelor românești „Plugarul“, către Ministerul Agriculturii, Ministerul Afacerilor Străine al României și I.N.C.O.P. printre alte probleme în care informa și cerea sprijin în soluționarea lor, problema dezacordului cu organele horthyste în problemele privind statutele, era în mod special precizat astfel : „Ministerul finanțelor (maghiar n.n.) dorește ca prin statut să renunțăm la caracterul grăniceresc al componenței dreptului de vot activ și pasiv în organele colective ale societății (Adunarea Generală și Consiliul de Administrație).

Adică ni se cere să renunțăm la dispoziția statutară prin care se prevede că numai descendenții de grăniceri au dreptul să fie delegați în Adunarea generală din partea oamenilor și aleși în Consiliul de Administrație și Consiliul de cenzori.

Față de această teză spunem : „Dreptul cîștigat“ prin statutul vechi nealterat și nealterabil prin efectul ordonanței nr. 2150/1941, Președenția Consiliului de Miniștri, care obligă numai la acceptarea unui statut tip, dar nu atinge și nu poate atinge acest „drept cîștigat“.

Renunțarea la caracterul grăniceresc înseamnă renunțarea la caracterul românesc, pe care nu o putem face niciodată. Argumentarea noastră „ex asse“ în această privință este cuprinsă în plîngerea către Ministerul finanțelor, amintită mai sus“.³⁵

Iată antagonismul ireductibil dintre două forțe social-politice apuse, regimul fascist-horthyst de ocupație străină pe de o parte, iar de cealaltă parte mișcarea național patriotică antihorthystă, antiimperialistă din teritoriul ocupat, în care granița nășăudeeană a avut un rol și un loc foarte semnificativ. În această problemă, toate adunările generale ale cooperativei „Regna“ din anii 1942, 1943, 1944 au avut ca punct distinct, înscris la ordinea de zi, modificarea statutelor, dar poziția adunării a rămas neschimbată niciodată pînă la eliberare.

Prin această poziție a fost exprimată de fapt hotărîrea și voința unei colectivități încheiate, formată din zeci de mii de cetățeni români sub raport social diferit, dar uniți prin ideal,

³⁵ Dr. Victor Șoldea, op. cit., p. 37-38.

scop și acțiune, fapt care le-a conferit puterea și le-a dat câștig de cauză.

Avînd această bază solidă de masă, acțiunea grănicerească, încadrîndu-se în mișcarea generală de rezistență din nord-vestul țării, cu sprijin permanent din interiorul României, prin acțiuni conjugate, s-a asigurat păstrarea averilor grănicerești și împiedicarea acaparării lor de către regimul horthyst. Realizarea a fost cu atît mai semnificativă cu cît a fost obținută într-o perioadă de război, în condițiile existenței unei legislații speciale de forță majoră. În situația dată, dacă în problemele fundamentale ale graniței regimul de ocupație nu a putut impune schimbări, în alte domenii de activitate a impus colectivității și întreprinderii ei un șir de sarcini mari, sacrificii, i-a creat un șir de greutăți care de asemenea au trebuit învinse și problemele au fost soluționate în funcție de condițiile date.

Încercînd să facem un bilanț pe planul activității economico-financiare și sociale a cooperativei „Regna” în cei 4 ani de ocupație, pe baza datelor oficiale din dările de seamă de bilanț în gestiune, avem următorul tablou general :

A. Partea activă în mii lei : ³⁶

Anul de gestiune	Inventar total	Plasamente (participații și efective publice)	Conturile Exploatare, inclusiv materialul exploatat și cherestea	Disponibil casă și la bănci	Tranzi-torii	Total general
1941	71.650	836	191.174	3.288	5.650	272.598
1942	81.094	737	220.752	32.372	8.636	314.460
1943	102.982	1.004	421.300	1.706	16.963	543.555
1944	102.589	1.304	507.858	1.945	18.098	631.793

B. Partea pasivă mii lei ³⁷

Anul de gestiune	Fonduri proprii inclusiv capitalul social fix	Fonduri străine creditori	Tranzi-torii	Beneficiul net	Total general
1941	83.980	176.243	—	13.076	272.598
1942	86.004	206.066	—	12.390	314.460
1943	95.606	436.152	—	12.196	543.955
1944	123.450	508.343	—	—	631.793

36 Arh. Stat Cluj, dosar nr. 2 „Regna”, Proces verbal de verificare a gestiunii, f. 7.
37 Ibidem., f. 8.

Datele din aceste tabele ne înfățișează volumul mare de activități pe tărîm economico-financiar, care reliefează locul întreprinderii grănicerești de atunci în economia teritoriului cedat, al economiei naționale care a fost lezată, la care s-au adăugat problemele complexe ale procesului de producție ale conducerii și acestea în condițiile unei situații politice de stare excepțională.

Evaluarea unor date și aspecte de ordin economico-financiar, cu implicațiile lor social-politice ne permit formularea următoarelor concluzii mai principale :

Prin realizarea obiectivelor privind valoarea inventarului total, a fondurilor proprii, a capitalului social al întreprinderii, comunitatea grănicerească a putut rezista și funcționa în continuare și, cu ajutorul faptelor și datelor argumentate, a putut respinge tentativa ocupanților de dizolvare a cooperativei „Regna“, sub diferite pretexte ca : lipsa de fonduri, de rentabilitate, de capacitate organizatorică și de competență în exploatare și comercializarea masei lemnoase, pe care ocupanții le invocau în sprijinul tentativei lor politice.

În Memoriul „Regnei“ din anul 1943, trimis în România, cu privire la aceste pericole se preciza : „Direcția Silvică pe chestia statutară pierzînd lupta față de „Regna“, căreia i s-au recunoscut drepturile concesionale de exploatare, văzînd că activitatea comercial-economică nu poate fi atacată, a încercat ultima carte : „nimicirea ei pe cale financiară“.³⁸ După ce sînt descrise în memoriu șirul măsurilor luate pe această linie împotriva cooperativei, se conchidea : „Pentru înlăturarea acestui pericol „Regna“ solicită un credit de 200 000 pengö³⁹ — adică 600 000 lei, pe care îi solicită prin centrala „Plugarul“ de la băncile românești, care aveau filiale în teritoriul cedat. Aceasta deoarece se preciza în memoriu „...conducerea cooperativei „Regna“ este hotărîtă să mențină cu orice preț cooperativa „Regna“, care a servit și servește interesele românești și grănicerești din această regiune...“.⁴⁰

Din situația economică obiectivă a activității de exploatare și comercializare, precum și din cele subiective, care de multe ori, s-au impus, rezultă cu toată certitudinea că fără acest sprijin financiar masiv românesc, unitatea nu ar fi putut rezista și astfel ar fi fost desființată de către ocupanți, sub o formulă deghizată, aparent legală, pentru faliment economic financiar. Împiedicarea unei astfel de acțiuni și contracararea ei a mai evidențiat în plus importanța politică și rolul deosebit pe care l-au avut băncile românești păstrate în teritoriul

38 Ibidem., Memoriul „Regna“ 1943, f. 38.

39 Ibidem., f. 39.

40. Ibidem.

cedat, în toți cei 4 ani de ocupație horthystă, în sprijinirea financiară a rezistenței național patriotice din teritoriu.

— Cooperativa „Regna“ în toată această perioadă de război pustiitor și ocupație, a îndeplinit și un însemnat rol social-politic în zonă. Prin existența și funcționarea ei a asigurat muncă și pîine în permanență la circa 11 000—12 000 de persoane angajate cu statut de salariat în covîrșirea lor majoritate grăniceri năsăudeni. Fondul de salarii cheltuit în cei 4 ani a însumat 40—41 milioane lei și dacă la acestea mai adăugăm și beneficiul net ce s-a distribuit, s-au ridicat la aproximativ 77—80 milioane lei, de care a beneficiat în principal comunitatea grănicerească.

Cu sprijinul financiar și politic ce i s-a acordat de către I.N.C.O.P., Ministerul Agriculturii din România și alte organe centrale din țară, în scopul păstrării în proprietatea „Regnei“ și a adiministrării de către ea a unei părți din patrimoniul ce a rămas pe teritoriul României, după 30 august 1940, inclusiv asigurarea funcționării fabricii proprii de prelucrare a lemnului din Vatra Dornei, s-au mai putut asigura în plus locuri de muncă pentru un număr însemnat de refugiați români, în mare parte năsăudeni, precum și pentru unii studenți, elevi, locuri de muncă pe timp de vară și acordarea de burse și ajutoare bănești. Menționăm că fabrica de la Vatra Dornei avea în funcțiune 6 gateri și se situa printre primele două în privința capacității de producție, dintre cele pe care le avea cooperativa. Pe această cale, conducerea cooperativei a putut menține un contact permanent cu țara prin I.N.C.O.P. și alte instituții centrale, precum și cu masele de oameni angajați acolo.

Întreprinderea „Regna“ fiind declarată uzină de război, în baza principiului reciprocității, recunoscut pe linie interstatală, cooperativelor românești din teritoriul cedat și a celor maghiare din România, s-au putut asigura mobilizarea pe loc și scutirea de concentrare a tuturor persoanelor angajate la „Regna“, apte pentru serviciul militar. Prin acestea au fost feriți de a fi trimiși în campanii de muncă forțată sau pe front pentru războiul hitlerist-horthyst cîteva mii de oameni.

În climatul general al rezistenței antihorthyste ce s-a desfășurat în teritoriu, conducerea cooperativei „Regna“ a avut o atitudine patriotică, de înțelegere și de ocrotire directă în cadrul ei a unor membri și simpatizanți ai Partidului Comunist Român, ai mișcării de rezistență național-patriotică din teritoriul cedat. Așa, de exemplu, Ioan Popu membru al P.C.R., unul dintre inițiatorii și participanții la organizarea cooperativelor românești din teritoriul cedat, după ce a fost nevoit să

părăsească centrala „Plugarul“, fiind urmărit de autoritățile de represiune horthyste, a fost angajat în serviciu la „Regna“ Bistrița, apoi la tipografia ei din localitate, unde a lucrat pînă la eliberare. Iulian Chitta, avocat din Cluj, fost membru al Comitetului Național al Românilor din nordul Transilvaniei, a fost angajat ca reprezentant al cooperativei „Regna“ pe lângă centrala „Plugarul“ din Cluj, aceasta pentru a fi protejat și scutit de mobilizare, deoarece o astfel de funcție nu exista efectiv. A lucrat în centrala cooperativei toată perioada ocupației și Titus Poenaru, un poet și prozator năsăudean, patriot care a adus o însemnată contribuție pe linia continuității vieții spirituale românești în teritoriu, prin scrieri proprii, care au fost apoi publicate cu sprijinul financiar al cooperativei, prin tipografia ei. Pentru activitatea sa patriotică, Titus Poenaru a fost arestat și torturat grav de către siguranța horthystă. Și alți grăniceri patrioți au mai activat în cadrul cooperativei „Regna“, care, la retragerea trupelor fascisto-horthyste, în toamna anului 1944, au fost arestați, o parte dintre ei asasinați, între care și fostul contabil șef al cooperativei Alexandru Popoviciu și alții.

— Cooperativa „Regna“ a avut și un important rol în viața cultural-artistică românească ce s-a desfășurat atât în zona graniței, cît și în cealaltă parte a teritoriului ocupat. Astfel, a menținut și finanțat tipografia sa proprie din Bistrița, precum și editarea ziarului în limba română „Săptămîna“, ce apărea la Bistrița, fiind cel de al doilea ziar românesc din teritoriu, care a apărut fără întrerupere în toți cei patru ani de ocupație. Aceasta a avut un puternic rol combativ de luptă național-patriotică, îndeosebi pe linia apărării drepturilor grănicerești, precum și a popularizării și răspîndirii problemelor vieții spirituale românești din întreg teritoriul.

Cooperativa „Regna“ a contribuit și la finanțarea permanentă a singurului cotidian de limbă română „Tribuna Ardealului“ ce apărea la Cluj. Acestea au primit sub formă deghizată, contribuții ce se ridicau anual pînă la suma de 350 000—360 000 lei, plus finanțarea publicării a mai multor lucrări de proză, poezie și altele sub egida „Tribunei Ardealului“. A acordat burse și ajutoare pentru studenți, elevi din familii de grăniceri, pentru diferite școli românești, instituții culturale și sociale cu caracter românesc din teritoriu. De exemplu, numai în anul 1942 sumele acordate pentru astfel de ajutoare se ridicau la 3 900 000 lei.⁴¹ În scopul creșterii posibilității cooperativei și a contribuției sale la o astfel de acțiune de sprijinire a vieții cultural-spirituale în proiectul de statute modificate,

⁴¹ Dr. Victor Șoldea, *op. cit.*, p. 41.

pe care le-au aprobat în anul 1941, s-a înscris creșterea de la 50% la 200% a cotei din beneficiul net, care să fie destinat acestor fonduri social-culturale prin care, de fapt, se atesta caracterul lor politic în situația respectivă de atunci.

— În cadrul centralei „Plugarul“, între cooperativele românești asociate, „Regna“ a fost cea mai puternică unitate și care i-a asigurat centralei o temelie puternică economică și financiară, pentru o existență și continuitate reală. Spre exemplificare arătăm faptul că în bilanțul centralei „Plugarul“, pe anul 1943, din fondurile proprii ce însumau 4 127 583 pengö, cooperativei „Regna“ îi revenitu 3 186 669 pengö. Din capitalul social subscris în valoare de 180 600 pengö, „Regna“ avea 166 666 pengö.⁴² Această situație economică financiară, avea un dublu rol politic. Prin asocierea la „Plugarul“, cooperativa grănicerească era o parte componentă a unei mișcări cooperatiste naționale românești, împotriva regimului horthyst de ocupație, iar prezența ei în centrală cu un potențial economico-financiar puternic, îi conferea acesteia putere de rezistență și de continuitate reală.

— Conducătorii averilor și ai comunității grănicerești născădene de atunci nu au fost scutiți și de unele insuficiențe sau anumite greșeli în activitatea și acțiunile lor. Acestea însă nu au fost caracteristice, nu s-au putut impune și nu au fost în măsură ca să abată comunitatea de la esența spiritului ei național patriotic românesc, cinstit și demn. Au existat uneori, desigur marginal, unele opinii diferite privind modalitățile de acțiune, mai ales în domeniul administrării și folosirii celorlalte părți ale patrimoniului grăniceresc. Au fost și un număr infim de persoane de proveniență grănicerească, care s-au asociat acelor acțiuni întreprinse de regimul horthyst pentru desființarea cooperativei. Toate acestea însă au fost învinse și depășite datorită solidarității unanime a maselor de grăniceri și a covârșitoarei majorități a conducătorilor graniței în jurul obiectivului fundamental, apărarea și păstrarea patrimoniului național ce le era încredințat.

Totalitatea problemelor și stărilor de lucruri care s-au petrecut atunci, trebuie înțelese prin realitățile și condițiile unei situații excepționale de ocupație fascistă-horthystă imperialistă, a unui război mondial, a existenței unor legiuri cu caracter fascist și dictatorial, caracteristice stării de război și de ocupație militară străină, cărora forțele grănicerești au fost puse în situația să le facă față. În atari condiții ne apar cu atât mai meritorii realizările și reușitele chiar dacă au fost limitate, obținute pe tărîmul luptei naționale patriotice anti-horthyste, antiimperialiste, de către grănicerii născădzeni.

42 „Tribuna Ardealului“, din 18 martie 1944 și din 8 iulie 1944.

În ciuda împotrivorilor, a sforțărilor pe linia rezistenței, totuși regimul horthyst, în virtutea legiurilor speciale de război și cu ajutorul forței, a impus comunității un șir de obligații peste cele normale și legate atît în domeniul exploatării masei lemnoase, cît și în cel economico-financiar și care, în ciuda voinței de împotrivire, au trebuit să fie executate.

Relevînd caracterul legiurilor și a situației speciale în care „Regna“ este pusă să-și desfășoare activitatea, în același memoriu din anul 1943, trimis României, se preciza : „În asemenea condiții de producție și de valorificare, „Regna“, care este declarată uzină de război și este controlată de doi comandanți militari pentru uzine și o unitate specială militară pentru exploatările de pădure, este evident că trebuie să activeze în cadrele strict legale. Acestea sub sancțiunea de sabotaj, închisoare etc.“⁴³ În această situație „Regna“, care execută producția și valorificarea, adică distribuția impusă de autorități, nu poate risca existența și prin procedee ilegale“⁴⁴ (sub raport financiar n.a.) sublinia memoriul.

Cu toate acestea conducătorilor graniței le-au fost înscenate procese la Tribunalul militar horthyst cu sediul la Cluj, fiind acuzați fie de sabotaj, fie de neloialitate față de regimul horthyst. Iată o mărturie elocventă prezentată atunci de către cetățeanul de naționalitate germană Latkolik Alfred din Năsăud. Acesta într-o scrisoare trimisă din România unei rude în Germania, relatează următoarele stări de lucruri : „În 1940, cînd Transilvania a fost răpită de unguri, mă aflam la Năsăud și am rămas acolo pînă la 12 aprilie 1943. Cînd am văzut cum îi tratează pe români, am sărit în mai multe rînduri în ajutorul lor. M-am adresat Comisiunii germano-italiene și le-am adus la cunoștință faptele, dar degeaba, ofițerii italieni le-au luat parte.

Cînd au văzut că eu țin parte românilor, au început să mă maltrateze. Ca brigadier silvic aveam toate pădurile în mîna mea (pădurile fondului grăniceresc) și nu dădeam lemne decît la români. Cînd au observat și aceasta, au început tratamentul barbar împotriva mea. Cînd am înțeles, am început să reacționez energic.

Am văzut apoi că ei învinuiesc pe românii din județul meu de sabotaj. Am sărit ca martor ocular la procesul lor pentru a-i salva. Atunci cineva m-a denunțat comandamentului ungar din Cluj, că sînt periculos statului, ca să fiu condamnat. Atunci am plecat și am anunțat imediat autoritățile române, după ce am trecut granița româno-maghiară. Ai mei au rămas

⁴³ Arh. Stat Cluj, Memorialul „Regna“, 1943.

⁴⁴ *Ibidem*.

acolo, iar Ticu (tatăl n.a.), a fost condamnat la două săptămâni închisoare. Averea mea a fost confiscată toată. Eu cred și noi toți credem că Transilvania va reveni iarăși la români“.⁴⁵

Din șirul măsurilor abuzive și forțate ce i-au fost impuse cooperativei „Regna“ spre a le executa în mod obligatoriu, enumerăm doar câteva : I s-a impus tăierea unui volum de masă lemnoasă pînă la dublarea lui peste media normală anuală de tăiere, ce rezulta în baza amenajamentelor silvice, care în condiții normale putea să atingă maximum de 140 000—150 000 mc lemn rotund rășinoase și circa 200 000 mc alte esențe. Față de acestea la nivelul anului 1943, în raport cu nivelul celui din 1940, s-a ajuns la următoarele situații : lemn rotund de la 72 249 mc, la 347 072 mc, la dublu față de maximum normal ; la cherestea de la 27 649 732 mc la 93 367 211 mc ; lemn de mină care a fost exploatat sub vîrsta de tăiere normală de la 38 561 mc, la 1 478 825 mc.⁴⁶

Dacă împrejurările ar fi fost și mai nefaste prin tentativa de desființare a „Regnei“ și dacă averile ei ar fi rămas pe mîna unor firme capitaliste străine maghiaro-germane, pe care le tentau aceste averi, este greu de apreciat situația gravă și prejudiciile ce ar fi rezultat dintr-o astfel de situație. Cooperativa grănicerească, dacă nu a putut salva totul, atunci prin existența și activitatea ei a împiedicat săvîrșirea unui jaf străin și fără limite în patrimoniul național din zona năsăudeană.

Alte prejudicii de ordin economico-financiar aduse în mod deliberat de către ocupanți, comunității de grăniceri, sînt confirmate și de alte date și aspecte.

Astfel, la prejudiciul total de peste 21 milioane lei pe care le-am menționat deja în lucrare, i s-au mai impus cooperativei „contribuții“ la fondul de instruire a leventilor, suma de aproape 900 000 lei, la fondul pentru Ministerul apărării naționale maghiar peste 1 milion de lei, alte obligații așa-zise social-culturale. Însumate toate aceste impuneri forțate se ridicau la peste 27 milioane lei, sumă ce depășea valoarea întregului beneficiu net realizat de cooperativă pe timp de 2 ani, respectiv 1941—1942“.⁴⁷

În plus, față de aceste prejudicii financiare directe ce i-au fost cauzate, la retragerea armatelor fasciste de ocupație hitleristo-horthyste, în toamna anului 1944, acestea au provocat cooperativei pagube prin distrugeri de clădiri, mașini, instalații și altele.⁴⁸

45 D.G.A.S., fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 85/940, f. 57—58.

46 Arh. Stat Cluj, dosar nr. 2 „Regna“, f. 17.

47 Ibidem., f. 9.

48 Ibidem., f. 8.

Iată numai câteva din șirul consecințelor grave ale regimului de ocupație străină fascistă, horthystă și care din martie 1944 a fost dublat și de ocupația hitleristă.

În ciuda tuturor vicisitudinilor, a condițiilor excepționale de forță majoră, care prin evenimentele de la 30 august 1940 s-au abătut și peste vechea graniță românească din ținutul năsăudean, patrimoniul național grăniceresc și, în cadrul lui cooperativa „Regna“, ca o impunătoare avere colectivă, au fost păstrate și au îndeplinit, în condițiile deosebit de complexe și vitrege, un important rol politic național patriotic de luptă antihorthystă, antiimperialistă, în cadrul rezistenței naționale a poporului român în timpul celui de al doilea război mondial.

În cea de a patra adunare generală din martie 1944 a cooperativei „Regna“, ultima din cele ținute sub regimul de ocupație, președintele cooperativei dr. Victor Șoldea, evocând acel greu drum parcurs, în cuvântul său a spus: „Am cinstea să prezidez a patra adunare generală ordinară, datorită încrederii grănicerești izvorită din spiritul de solidaritate familiară, care a dominat adunările noastre anterioare, spirit care a făcut dovada că grănicerii de astăzi au știut să fie la înălțimea înaintașilor, care le-au lăsat această măreață moștenire a averilor grănicerești.

Consiliul de administrație de la început și-a însușit ca „forță motrică“ a activității crezul: „Unde este suflet este și biruință“. Am avut dintr-un început credința că „Regna“ are justificarea și dreptul de a trăi în serviciul idealului sfânt de a apăra patrimoniul autonom al comunității grănicerești prin strângerea forțelor în același scop și prin eforturile maxime de muncă, în opoziție cu pesimismul — din fericire al câtorva, puțini la număr. Valoarea unui popor se măsoară după coeficientul muncii și al producției. Valoarea acestei instituții, care reprezintă poporul român și grăniceresc de pe aceste meleaguri, trebuie măsurată după același coeficient mare care se oglindește în rezultatele anuale.

Aceste două momente „credința în biruință“ și „munca cu rezultat“ sînt temelia aspirațiilor noastre.

Unitatea de vederi, solidaritatea, abnegația și disciplina sînt poruncile crezului de față, porunci care ni le dictează idealul moral pentru care muncim și trăim...“⁴⁹ — spunea vorbitorul.

Aceasta a reprezentat o minunată pagină de istorie național-patriotică a populației din ținutul grăniceresc al Năsăudului“.

⁴⁹ „Tribuna Ardealului“, din 11 aprilie 1944.

Făcînd o scurtă retrospectivă asupra celor 4 ani întunecați de ocupație horthystă, un grănicer năsăudean care a trăit evenimentele și a participat la această luptă, a consemnat după eliberare, următoarele concluzii : „În momentele de grea încercare a Dictatului de la Viena din 30 august 1940, aparatul de stat și unii conducători ai vieții publice au părăsit teritoriul. Muncitorii, țărani, meseriași și intelectualii legați de vatra strămoșească, au rămas de veghe la datorie, gustînd pe deplin cumplitele suferințe ale prigoanei sociale și naționale, păcate congenitale ale politicii rasiale. . .“.

Legile implacabile ale dictaturii au scos din procesul de producție pleiada de meșteșugari și comercianți, distrugînd bruma lor de avere. Sistemele stăpînirii au lovit din plin pe muncitorii brazei. Deposedările abuzive și ridicările masive la muncă forțată au secătuit țărănimea. Exploatarea silvică pradafnică și tăierile iraționale, așa-zise parchete strategice, au sleit economia forestieră.

Timp de 4 ani exponenții ideologiei rasiale au desfășurat cu nesăț opera distructivă și au profesat cu persuasiune și fanatism opresiunea poporului și în special a românilor și evreilor.

Populația a suportat greu măsurile de încătușare. Numeroși români au fost duși la munci forțate în minele și fabricile din Ungaria și Germania și mulți evrei au fost deportați în lagăre de exterminare din Germania. Unii intelectuali ca Aurel Șorobetea, directorul liceului din Năsăud, Adrian Mican din Lechința, Iuliu Oprea din Năsăud, dr. Ștefan I. Pop și Titus Pop din Bistrița etc., au fost închiși și schingiuiți.

La retragerea vijelioasă din octombrie 1944, fasciștii au jefuit și pustiit totul în cale și au ridicat populația pașnică de la cămine.

Învățătorul Ioan Groza din Rodna, directorul Anton Popovici din Bistrița, Papandron Gheorghe, Costea Pavel, Rațiu Vasile, Rogină Simion, Vlad Leon și Tanca Lucreția au căzut jertfă pe altarul suferințelor colective, împușcați mișelește⁵⁰.

Iată numai cîteva din sacrificiile din șirul unui mare calvar și tribut plătit de populația Năsăudului și a Bistriței, numai pentru faptul că a rămas ceea ce a fost în acele vremuri de tristă memorie.

⁵⁰ Dr. Ștefan I. Pop, op. cit., p. 13-15.

BORDEROUL

materialelor exploatare, industrializate cu prețuri de cost și de
vanzare de la 1938—1945

Anul	Felul materia- lului	Cantitatea exploatătă	Cheltuielile de exploatare	Prețul	
				de cost al exploa- tării	Prețul de valo- rificare
			Annual	per. mc	per. mc
1938	chereștea	4652000 mc	54425953 lei	1.170	2.010
	lemn rotund	59090,280 mc	32031346 lei	419	891
	lemn foc	23165 mst.			
1939	chereștea	56185,531 mc	57970293 lei	1032	1.331
	lemn rotund	219900,680 mc	68170555 lei	310	303
1940	chereștea	27649,731 mc	44695350 lei	1.616	3.060
	lemn rotund	724430000 mc			
	rude	88561,000 ml.	40149128 lei	417	830
	lemn de foc	7046,000 mst.			
1941	chereștea	50749,734 mc	79409006 lei	1.565	4.117
	lemn rotund	107715,000 mc			
	rude	147281,000 ml.	149028315 lei	921	767
	lemn de foc	51208,000 mst.			
1942	chereștea	80661,340 mc	166978702 lei		
	lemn rotund	214269,000 mc		2.070	4.593
	rude	644219,000 ml.	182016296 lei		
	lemn de foc	69289,000 mst.		272	625
1943	chereștea	93367,211 mc	267114130 lei	2.855	4.476
	lemn rotund	342037,000 mc			
	rude	14788,000 ml.	467305088 lei	309	872
	lemn de foc	40417,000 mst.			
1944	chereștea	57979,415 mc	218774454 lei	3.773	5.315
	lemn rotund	136854,000 mc			
	rude	1381062,031 ml	356314077 lei	258	610
	lemn de foc	17213,000 mst.			
1945	chereștea	9651,431 mc	202246670 lei	20.955	21.836
	lemn rotund	—	—	—	—
	rude	117413,027 mc	529055671 lei	4.505	3.754
	lemn de foc	—	—	—	—

Observație : 1945 = Vânzarea a 44278,963 mc., lemn rotund pentru
care s-a încasat Lei 166.231.00 ss. Gocea Teodor

(Arh. Stat., Cluj, Fond Cooperativa „Regna“, dosar nr. 1/1940—
1946, f. 17.)